

УДК 327(477)

DOI: 10.33663/1563-3349-2020-87-437

Т. П. ЛАВРУК

ГЕОПОЛІТИЧНА ГРАВІТАЦІЯ: СУЧАСНИЙ СТРУКТУРНИЙ СТАТУС І ПЕРСПЕКТИВИ ЕВОЛЮЦІОНУВАННЯ

Систематизовано фактори, які лежать в основі еволюціонування геополітичної картини світу. Здійснено компаративний аналіз концептуальних підходів до чинного статус-кво і перспектив еволюціонування геополітичної гравітації. Узагальнено переваги та недоліки різних моделей світопорядку й центрів геополітичної гравітації. Концептуалізовано положення про жорстке конкурентне протистояння репрезентантів геополітичних полюсів у різних сферах життєдіяльності, що ставить під сумнів глобальні переваги двополюсної (багатополюсної) моделі світопорядку.

Ключові слова: геополітична гравітація, геополітична картина світу, полюси і центри світового порядку, структурний статус, перспективи еволюціонування, глобальний вплив, динаміка геополітичних процесів.

Lavruk Taras. Geopolitical gravity: current structural status and prospects for evolution

The factors underlying the evolution of the geopolitical picture of the world are systematized. A comparative analysis of the existing conceptual approaches to the current status quo and the prospects for the evolution of geopolitical gravity. The advantages and disadvantages of different models of world order and centers of geopolitical gravity are summarized. The position on fierce competitive opposition of representatives of geopolitical poles in various spheres of life is conceptualized, which calls into question the global advantages of the bipolar (multipolar) model of the world order.

Key words: geopolitical gravity, geopolitical picture of the world, poles and centers of world order, structural status, prospects for evolution, global influence, geopolitical dynamics.

Дослідницький аспект структури і перспектив еволюціонування геополітичної гравітації лежить в основі таких важливих теоретико-праксеологічних сфер, як реструктуризація глобальних відносин, зміна конфігурації центрів глобальної і регіональної

© ЛАВРУК Тарас Петрович – кандидат політичних наук, доцент кафедри філософії, філософії права і юридичної психології Івано-Франківського університету права ім. Короля Данила Галицького; ORCID: 0000-0001-5360-4797; e-mail: lavruk.taras@ukr.net

сили, вплив територіальної структури і фактури на геополітичний статус і перспективи, принципи геополітичного моделювання. Таке розмаїття зв'язків і впливів надає дослідженню феномена геополітичної гравітації безперечної актуальності. Більше того, предметна специфіка зауважених взаємозв'язків дає підстави стверджувати про актуальність не лише конкретно-історичну (для тут-і-тепер), а й трансісторичну, тобто практично для всіх часів і народів, яким притаманний наведений вище перелік теоретико-праксеологічних сфер.

Труднощі, проблемний формат теоретико-концептуального осмислення структури і перспектив еволюціонування геополітичної гравітації пов'язані насамперед із багатоманітністю дослідницьких підходів і відсутністю конвенційно узгодженої навіть у фаховому середовищі системи критеріальних координат, яка створює необхідне підґрунтя для предметного дискурсу з цього приводу. Зрозуміло, що за відсутності необхідних передумов перспективи такого дискурсу втрачають реалістичні ознаки, розпадаються на автономні сегменти з власною смисловою ієрархією, причинно-наслідковими зв'язками, баченням практичних проблем і способів їх розв'язання.

Структура і перспективи еволюціонування геополітичної гравітації здебільшого осмислюються крізь призму парадигми світопорядку, концепції Центр – Напівпериферія – Периферія та теорії геополітичних полюсів. Доволі типовою для діагностування дослідницької акцентованості є такий концептуальний вердикт: «Моделювання світового порядку, зокрема моделювання геополітичне, будується, як правило, виходячи з кількості полюсів у світі. Відповідно, мова може йти про одно-, дво- або багатополлярний світопорядок. Поняттю «полюс» в міжнародних політичних дослідженнях притаманний доволі спірний інтерпретаційний статус. **Принципово важливим індикатором для полюсу є високий ступінь концентрації силових ресурсів міжнародної системи.** Очевидно, що в якості полюсів світового порядку здатні виступати саме ті актори, які зосередили в своїх руках економічні, військові та інші ресурси, які за рівнем потужності набагато перевершують силові потенціали інших акторів міжнародних відносин» [1, с. 337].

При цьому, як правило, «однополлярність означає наявність лише однієї наддержави, яка очолює світову систему, а відмінна

якість системи з однієї наддержавою полягає в тому, що жодна інша держава не володіє достатньою силою, щоб її врівноважити» [2, р. 11]. Така наддержава «володіє достатніми можливостями, щоб запобігти формуванню перевершуючої чи хоча б урівноважуючої коаліції, спрямованої проти неї» [3, р. 5].

Навіть якщо ніхто не ставить під сумнів полюсний статус певної країни чи групи країн, це зовсім не означає, що решта країн мають однакову геополітичну вагу і місце в «табелі про ранги»: вимога наукової об'єктивності передбачає відтворення на рівні теоретико-концептуальних побудов практичного геополітичного рельєфу та ієрархії. Саме з цих причин абсолютна більшість дослідників наполягає, що «окрім полюсів всесвітнього рівня (одним, двома й більше), цілком виправдане виокремлення також регіональних полюсів. При цьому полюс всесвітнього рівня, закономірно, поширює домінуючий вплив і в межах регіону його безпосереднього розташування, а також у тих регіонах, де він володіє розвиненими і усталеними сферами впливу» [1, с. 338].

Ще однією показовою характерною ознакою досліджень цієї предметної сфери є її політична дражливість, яка призводить до наявності значної кількості політично ангажованих інтерпретацій. Здебільшого вони притаманні тим дослідницьким середовищам, які функціонально замкнені на геополітичних центрах, що останнім втратили чи втрачають свою геополітичну вагу і вплив. Показовою можна вважати таку інтерпретативну версію: «Сформований наприкінці ХХ століття світовий порядок з неформальним верховенством США нині перебуває в стані кризи. Існуючі міжнародні інститути засвідчили свою обмежену здатність розв'язувати глобальні проблеми, забезпечувати мир і безпеку, ефективно боротися з транснаціональним тероризмом тощо. Чимало авторів, уникаючи однозначної ідентифікації нинішнього світового порядку, називають його «постбіполярністю» [1, с. 335]. Тобто навіть якщо російський політолог не в змозі спростувати верховенство США і глобальний статус-кво під назвою Pax Americana (тобто однополярний світ під керівництвом США), він цілком типово і прогнозовано для російського дослідницького середовища намагається всіляко знівелювати і дискредитувати такий стан згадками про «обмежену

здатність розв'язувати глобальні проблеми», «неспроможність забезпечувати мир і безпеку, ефективно боротися з транснаціональним тероризмом тощо». За логікою речей, після таких титанічних викривальницьких зусиль варто було б запропонувати хоча б якусь модель оптимізації недосконалого статус-кво, однак із цим логічним завданням виникають непереборні труднощі, й ситуація на рівні аналогій починає нагадувати небажані для таких авторів висновки щодо демократії, яка, хоч і є ненайкращою формою правління, але решта форм ще гірші, тому, як не парадоксально це може прозвучати, демократія залишається оптимальною формою правління за теперішніх конкретно-історичних умов і обставин.

Загалом весь масив попередніх досліджень структури і перспектив еволюціонування геополітичної гравітації можна подати у вигляді сукупності трьох відносно автономних аналітичних пріоритетів. Перший напрям оперує різними аспектами світопорядку [4; 5; 6; 7]. В основі другого підходу знаходяться аспекти світового панування і глобального лідерства [8; 9; 10]. Третій напрям висвітлює проблематику полярності. Здебільшого йдеться про англomовні публікації, ключовими словами яких є *Polarity, Nonpolarity, Unipolarity, Bipolarity, Multipolarity* [11; 12; 13; 14; 15; 16; 17].

Окреслена предметна сфера потребує компаративного аналізу наявних концептуальних підходів з метою формулювання аргументованих узагальнень щодо переваг та недоліків різних моделей світопорядку і центрів геополітичної гравітації, а також систематизації факторів, які лежать в основі реструктуризації й еволюціонування як геополітичної картини світу загалом, так і піраміди геополітичної гравітації зокрема.

Загалом чинники, що лежать в основі структурного рельєфу геополітичної гравітації, є одночасно факторами ризику, ескалації геополітичної напруги, оскільки йдеться про точки перетину інтересів багатьох геополітичних акторів. Це своєрідні вузли суперечностей національних інтересів, а компромісне розв'язання таких вузлів здебільшого є неприйнятним із тих чи інших причин. Виразним прикладом можуть бути портові й торговельні центри: вони завжди були предметом геополітичної експансії різних геополітичних суб'єктів і водночас зазнавали найбільшої

кризи, оскільки були епіцентрами поширення чуми, віспи та інших пандемій.

Предметне оперування аспектами регіональної напруги і протистоянь як елементами системи сучасної геополітичної картини світу спонукає до дослідницького застосування насамперед такого методологічного засобу, як принцип розвитку, адже саме він дає можливість розглянути геополітичну дійсність не статично, а в адекватному історичній динаміці розвитку. Саме використання принципу розвитку призводить до повчальних реалістичних висновків про тимчасовість будь-якого геополітичного статус-кво. Це означає, що **кожен суб'єкт геополітики завжди має шанс на успіх, а сутність інтриги розвитку полягає в тому, чи зможе він ним скористатися ефективно й закріпити за собою статус провідної регіональної країни, а можливо навіть Super Power.**

Для прикладу, правитель Вавилону Навуходоносор II (605 – 532 роки до н. е.) цілком ефективно розпорядився історичним шансом: «Для протистояння з основним ворогом – Ассірією, чия армія двічі розорювала Вавилон, він уклав союзницьку угоду з Кіаксаром – правителем Мідії. Перемігши, вони поділили землі Ассирії між собою. Їх військовий союз був закріплений весіллям Навуходоносора II з дочкою мідійського правителя Амітіс. Запилений і метушливий Вавилон, що знаходився на голій піщаній рівнині, не надто надихав царицю, яка зросла в гірській з розкішною зеленню Мідії. Щоб порадувати її, Навуходоносор II наказав спорудити висячі сади. Щоправда, в історії ім'я садів невірною закріпили за царицею Ассирії Семірамідою, яка жила двома століттями до цього» [18].

Йдеться про мудрі геополітичні кроки державного лідера, який за непростих обставин забезпечив своїй країні статус провідної сили тогочасного світу. Якщо VI століття до н. е. комусь здасться надто віддаленим у часі ілюстративним прикладом, то можна звернутися до більш свіжих історичних паралелей: у часи, коли Європа під тиском чуми стояла за крок від абсолютного вилюднення, в Центральній Сахарі розквітла імперія, яка за глобальним впливом і ресурсами не знала собі рівних. Правитель цієї держави винайшов унікальний інструмент геополітичного впливу: він не воював, а купував лояльність всіх і вся. Щоправ-

да, для застосування такого механізму треба мати в своєму розпорядженні відповідні можливості, ресурси.

Ось як це описують геополітичні хронікалісти: «У галереї американського Північно-Західного університету (штат Іллінойс) представлена репродукція середньовічного рукопису Каталонський атлас. На ньому зображено західноафриканського короля Мансу Мусу, який правив у XIV столітті впродовж 30 років у Малі. Саме його більшість фахівців визнають найбагатшим за всю історію людства. Регіон мав великі поклади найчистішого в світі золота, яке використовувалося для карбування динарів — найбільш «ходової» валюти XIV століття. Багатство Манси Муси було величезним: у жовтні 2012 року експерти видання *Celebrity Net Worth* оцінили його статки в 400 мільярдів доларів. У рейтингу 25 найзаможніших людей світу він посів перше місце, випередивши європейську династію Ротшильдів і американського підприємця Джона Рокфеллера. Для порівняння: статки найбагатшої людини сучасності Джефа Безоса оцінюються в 112 мільярдів доларів» [19].

Приклад Манси Муси доводить, що досягти статусу *Super Power* можна і в найбільш депресивному за сьогоднішніми мірками регіоні світу — на територіях сучасної Малі, Нігеру, Мавританії, Чаду, південного Алжиру та південної Лівії. Але натхнення, зумовлене наведеним прикладом, не повинно ставати на заваді принципу реалізму: для реалізації можливостей цієї імперії потрібна наявність мудрого і рішучого керівника, а також природні ресурси, якими він вміло розпорядився. Що стосується сучасних прикладів, то список країн, які зуміли за попередні 30–40 років вирватися з третього світу й, не затримуючись у другому, закріпитися в першому, є доволі стислим: Японія, Республіка Корея, Тайвань, Гонконг і Сінгапур. Ці країни не є геополітичними *Super Power*, але їхній економічний рівень розвитку і союзницькі взаємини зі США надійно закріплюють за ними статус провідної регіональної сили.

З-поміж факторів і чинників, критична маса яких призводить до реструктуризації й еволюціонування як геополітичної картини світу загалом, так і піраміди геополітичної гравітації, істотне значення мав клімат і його динаміка. Респектабельні дослідження недвозначно доводять, що «зміни клімату призвели до зник-

нення однієї з найсильніших цивілізацій стародавнього світу – Ассирії. Новоассирійська держава (912–609 роки до н. е.) – третя й остання фаза ассирійської цивілізації – була першою справжньою наддержавою в людській історії, яка контролювала більшу частину території від Перської затоки до Кіпру. Ассирійська імперія була побудована за часів значних опадів та великих урожаїв. Згодом ця цивілізація пережила низку потужних засух, які спровокували її крах – послаблюючи сільське господарство та посилюючи конфлікти. Вплив посухи також залежав від того, де проживали ассирійці. Річка Тигр там настільки глибоко врізана в ґрунт, що її воду не можна використовувати для зрошення значних територій. Тому дощі були вкрай важливими для повноцінного життя, а ассирійці були набагато вразливіші до наслідків тривалої посухи, ніж люди, що проживали нижче по течії. Як наслідок – наприкінці VII ст. до н. е. Ассирія була завойована розташованою на півдні, нижче за течією річки Тигр, Вавилонією та включена до складу Новоавилонської держави» [20].

Між іншим, той факт, що IV – II тисячі років тому саме регіон Близького Сходу був геополітичним центром людства, також зумовлено в основному географічними і кліматичними змінами: окрім перетину ледве не всіх торговельних шляхів у ті часи близько 25% земель близькосхідного регіону були придатні для повноцінного сільськогосподарського використання. Натомість на перетині XX – XXI століть цей показник знизився до рівня 5% (і навіть такий критично низький показник досягається за рахунок варварського використання підземних водоносних горизонтів). Унаслідок таких трансформацій «сьогодні Близький Схід є найбільшим імпортером продуктів харчування. Незважаючи на те, що на його частку припадає лише 6% світового населення, він поглинає 27% світового імпорту зернових; на Близький Схід припадає величезна частка таких продуктів, як цукор і птиця» [21]. Навіть попри те, що географічна привабливість цього регіону не втратила свого значення, фактор погіршення кліматичних умов призвів до стагнації і перетворення на геополітичну периферію, яка зберегла в основному ресурсне й незначною мірою географічне значення.

Світопорядок коректно подавати у вигляді результату взаємодії основних суб'єктів міжнародної політики. На думку

Дж. Айкенберрі, він віддзеркалює «базову згоду щодо ключових правил, принципів та інститутів» [22, р. 45]. Під світопорядком здебільшого розуміють «конвенційно погоджену систему світового устрою, яка визначає особливості й принциповий характер взаємодії між державами і недержавними акторами» [23, с. 5]. Це гегемонія правил і практик, що регулюють і рутинізують взаємодію в глобальному масштабі.

Доволі переконливим є концептуальний підхід А. Гольцова. Згідно з ним «у цілому геополітичний порядок постає відображенням співвідношення сил, розподілу сфер впливу і характеру взаємодії геополітичних акторів у певному геопросторі. Міжнародний геополітичний порядок формують найбільш потужні актори, вони ж канонізують правила політичної поведінки для решти акторів» [1, с. 337]. Очевидно, не слід розлого пояснювати, що таке співвідношення сил, розподіл сфер впливу і характер взаємодії геополітичних акторів є не інваріантним, не трансісторичним, а конкретно-історичним, хоча здебільшого воно доволі тривале: на його реструктуризацію і переформатування можуть піти десятиліття і навіть століття.

Показово, що «в різних схемах геополітичного моделювання поняття «полюс» і «центр» нерідко чітко не розрізняються, їх навіть можуть вживати синонімічно. Тим не менше центр є більш широким поняттям для визначення сильного актора міжнародних відносин, здатного організувати функціональну взаємодію з низкою інших геопросторових акторів і керувати цим процесом. Центри можуть доволі істотно відрізнитися один від одного потенціалами і вони не завжди претендують на провідні позиції в структурі світового порядку. Центри здатні не лише конкурувати, а й тісно співпрацювати, навіть інтегруватися. Що стосується полюсів світопорядку, то їм притаманні такі ознаки: сукупна потужність, когерентна іншим найсильнішим акторам, а також значні можливості для впливу на всесвітні процеси; здійснення самостійної і ефективної геополітики, що забезпечує розширення і/або збереження значних сфер впливу в багатьох регіонах світу; зосередження в руках панівної еліти неформальної влади над численними міжнародними акторами, здатність значною мірою контролювати світові процеси» [1, с. 338].

С. Хантінгтон ототожнює сучасний світовий порядок із «гібридом, одно-багатополярною системою в складі однієї наддержави й декількох великих держав» [24, р. 35]. Іншими словами, йдеться про один головний полюс і декілька менших, які спроможні проводити власну геополітику, але не мають достатньої волі й/або силових можливостей для того, щоб повноцінно протистояти головному полюсу й трансформувати (переформатувати) світову систему. Така модель («uni-multipolar system») цілком коректна для відображення нинішнього світового порядку, хоча з часу оприлюднення концептуальної схеми С. Хантінгтона вже минуло два десятиліття.

На відміну від однополярного порядку «багатополярний порядок передбачає наявність у світі більше двох полюсів. Припущення, що стабільний світовий порядок можна забезпечити тільки за умови створення збалансованої багатополярності, є доволі спірними. Прихильники багатополярності часто наводять як приклад Віденську геополітичну епоху з її «концертом держав». Такий порядок (при всіх його недоліках) виявився досить ефективним для Європи ХІХ століття, коли експансія провідних європейських держав спрямовувалася в основному за межі регіону. Однак в умовах багатополярного світу баланс є нетривалим: він може порушитися внаслідок нерівномірності розвитку провідних акторів, розбіжностей між ними, відмінностей геополітичних інтересів і безлічі інших факторів. Між полюсами неминуче зберігається, а часто й посилюється конкуренція. Виходячи зі своїх геополітичних інтересів, репрезентанти полюсів можуть вступати в коаліції з колишніми противниками проти колишніх союзників. Загалом баланс сил у багатополярному геополітичному порядку зазнає перманентних коливань, тому його усталений статус постає недосяжним ідеалом» [1, с. 340].

Серед факторів і чинників, критична маса яких призводить до реструктуризації й прискореного еволюціонування геополітичної гравітації, важливе значення має етнополітична складова. Історія може проілюструвати цю тезу на десятках і сотнях показових прикладів. «Якщо розглядати взаємозв'язок геополітичних та етнополітичних процесів та їхній вплив на національну безпеку, то наочним прикладом тут може слугувати ситуація з розпадом Чехословаччини. Вектор взаємин чехів та словаків з моменту

утворення Чехословаччини в 1918 році й до розпаду держави в 1993 році можна охарактеризувати як постійне прагнення чехів до домінування в централізованій державі й боротьбу словаків за досягнення більшої самостійності. Етнополітична конфліктність зумовлювалася об'єктивним невдоволенням словаків своїм низьким політичним і ресурсним становищем. У чехів високий рівень етнополітичної конфліктності обумовлювався наявністю неузгодженості між об'єктивним етнічним статусом, який було вирівняно зі статусом словаків. Такий стан справ сприймався як несправедливий. Конфліктогенний потенціал етнічного статусу підвищувався тим, що чехи розглядали Чехословаччину як свою національну державу, доповнену словацької територією. Латентний етнополітичний конфлікт між чехами та словаками став ключовою детермінантою розпаду федеративної Чехословаччини» [25, с. 221].

Етнополітична конфліктність може мати різні аспекти й контексти, які так чи інакше зводяться до спільного знаменника етнічної несумісності, протистояння і вимог перегляду політичного статус-кво. «Показовою є ситуація в Синцзян-Уйгурському автономному окрузі (СУАО) КНР, де одним із аспектів, що ускладнюють взаємини уйгурів та ханьців є питання експлуатації природних ресурсів регіону. У СУАО розташований Таримський нафтогазоносний басейн, де знаходяться близько 30% запасів нафти КНР. За запасами золота СУАО посідає одне з перших місць у Китаї. На частку цього району також припадає 35% загальнокитайського виробництва міді, 15% – алюмінію. Управління видобутком і використанням природних ресурсів здійснюється китайцями хань, що викликає різке невдоволення уйгурів, багато з яких вважають управління природними ресурсами і політичну незалежність Синцзяну від КНР взаємопов'язаними проблемами. Сепаратистські тенденції серед уйгурів використовуються для дестабілізації внутрішньополітичної ситуації в Китаї з боку конкурентів КНР в Центральноміазиатському регіоні» [25, с. 221-222].

Між іншим, «здебільшого саме етнополітична конфліктність призводить до того, що держави втрачають статус суб'єктів геополітичних відносин. А зацікавлені суб'єкти геополітики використовують розпалювання етнополітичної конфліктності в дер-

жавах, які є об'єктом їх геополітичного впливу, для включення даних територій в своє геополітичне поле або їх утримання в ньому» [25, с. 222].

Значною мірою на переформатування геополітичного статус-кво працює фактор протидії геополітичних полюсів і центрів один одному. Така протидія може відбуватися в найрізноманітніших сферах і формах, а покликання її полягає в тому, щоб зменшити потенціал геополітичного суперника, вибудувати на шляху його розвитку дієві перешкоди й противаги. Наприклад, «Індія передасть М'янмі підводний човен російського виробництва. Це буде першим підводним човном для країни, раніше відомої як Бірма. Такі наміри Індія позиціонує у вигляді стимулу для двостороннього співробітництва в галузі оборони між двома країнами, а також підтримки політики Індії з протидії будь-яким діям, які Китай може вжити з М'янмою» [26].

Безперечно, наведений приклад не є чимось екстраординарним: він цілком вкладається в логіку й практику геополітичного протистояння Індії та Китаю принаймні від часів анексії Китаєм Тибету в 1949 році та збройного конфлікту між Китаєм та Індією в 1962 році. Відтоді Китай та Індія перманентно шукають і знаходять можливість протидіями один одному за посередництва різних проксі. Зокрема, Китай надає військову і технологічну підтримку Пакистану, який тривалий час перебуває з Індією в стані латентної війни, причиною якого є територіальні різнодумачення в регіоні Джамму і Кашміру. Бангладеш як ще один регіональний опонент Індії також перебуває в списку пільговиків Китаю: зокрема, військово-морські сили «Бангладеш в 2016 році поповнилися двома підводними човнами класу Ming з Китаю. За допомогою Китаю Бангладеш збирається побудувати базу підводних човнів у Кокс-Базар, місті на південно-східному узбережжі» [26]. Аби обмежити дії Індії в районі Індійського океану, офіційний Пекін намагається посилити свої позиції на Шрі-Ланці й Мальдівах.

Натомість Індія також не залишається в боргу: вона забезпечує міжнародну трибуну вигнанцям із Тибету, виказує готовність надати підтримку всім країнам, які мають територіальні суперечки з Китаєм за архіпелаг Спратлі, й навіть здійснює військово-підтримку «токсичного» режиму М'янми (колишньої Бірми),

аби не допустити перемоги в цій країні прокитайських угруповань.

Отже, попри стереотипізоване навіть у фахових колах уявлення про істотні глобальні переваги (а відтак і доцільність) багатополюсного геополітичного світопорядку, цей різновид структуризації геополітичної дійсності на практиці призводить до посилення конкуренції і протистояння між полюсами в ідеологічній, політичній, економічній, військовій та культурно-інформаційній сферах. Як наслідок – сукупний ефект можливих недоліків такої моделі світопорядку де-факто заперечує її доцільність і глобальні переваги.

Втім це не означає, що однополюсна модель світопорядку апріорі краща за дво- і багатополюсну: просто їй притаманні більша варіативність переваг для людства в цілому; а от чи виявиться така версія глобального геополітичного облаштування дійсності кращою на практиці, залежить від того, як вона апостеріорі скористається апріорним потенціалом. Що стосується дво- і багатополюсної моделі, то вона апріорі приречена на контрпродуктивність, оскільки значну частину своїх ресурсів змушена скеровувати не на розвиток суспільства, соціальних інститутів і людей, а на протистояння своєму полюсному візаві.

Тому навіть у разі неефективності однополюсної моделі світопорядку важко уявити ситуацію, за якої багатополюсна модель виявиться більш ефективною. Крім того, за умов багатополюсної моделі не слід ігнорувати можливість протистояння аж до повного взаємознищення, що за умов однополюсної моделі практично неможливо.

1. Гольцов А. Г. Геополитический порядок в мире: тенденции развития. *Вестник Санкт-Петербургского университета*. Сер. 6. Политология, международные отношения. 2017. Т. 10. Вып. 4. С. 334–347. 2. Pape R. Soft Balancing against the United States. *International Security*. 2005. Vol. 30. № 1. P. 7–45. 3. Layne Ch. The Unipolar Illusion. Why New Great Powers Will Rise. *International Security*. 1993. Vol. 17. № 4. P. 5–51. 4. Бэттлер А. Контуры мира в первой половине XXI века и чуть далее (теория). *Мировая экономика и международные отношения*. 2002. № 1. С. 73–80. 5. Сирота Н. М. Понятие «мировой порядок» в современном теоретическом дискурсе. *Исторические, философские, политические и юридические науки, культурология и искусствоведение. Вопросы теории и практики*. 2013. № 3. С. 177–181. 6. Этциони А. От империи к сообществу: новый

подход к международным отношениям / ред. пер. с англ. В. Л. Иноземцева; Центр исследований постиндустриального общества, Журнал «Свободная мысль-XXI». Москва: Научно-издательский центр «Ладомир», 2004. 342 с. 7. Sorensen G. What Kind of World Order? : The International System in the New Millennium. *Cooperation and Conflict*. 2006. Vol. 41. # 4. P. 343–363. 8. Бжезинский З. Выбор: мировое господство или глобальное лидерство / пер. с англ. Е. А. Нарочницкой, Ю. Н. Кобякова. Москва: Междунар. отношения, 2005. 287 с. 9. Шаклеина Т А. Лидерство и современный мировой порядок. *Международные процессы*. 2015. Т. 13. № 4. С. 6–19. 10. Rasch W. Human Rights as Geopolitics : Carl Schmitt and the Legal Form of American Supremacy. *Cultural Critique*. Spring 2003. № 54. P. 120–147. 11. Богданов А. Н. На пороге биполярного мира? О перспективах системной конфронтации в XXI веке. *Власть*. 2015. № 2. С. 5–11. 12. Страус А. Униполярность. Концентрическая структура нового мирового порядка и позиция России. *Полис. Политические исследования*. 1997. № 2. С. 27–44. 13. Haass R. N. The Age of Nonpolarity. What Will Follow U. S. Dominance. *Foreign Affairs*. 2008. May/June. URL : <http://www.foreignaffairs.com/articles/63397/richard-n-haass/the-age-of-nonpolarity>. 14. Kegley Ch. W., Raymond G. A Multipolar Peace? Great-Power. Politics in the Twenty-First Century. New York: St. Martins Press, 1994. 278 p. 15. Krauthammer Ch. The Unipolar Moment Revisited. *The National Interest*. 2002. Vol. 70. P. 5–17. 16. Mansfield E. D. Concentration, Polarity, and the Distribution of Power. *International Studies Quarterly*. 1993. Vol. 37. № 1. P. 105–128. 17. Rosecrance R. Bipolarity, Multipolarity, and the Future. *Journal of Conflict Resolution*. 1966. Vol. 10. № 3. P. 314–327. 18. В Турции построили висячие сады. URL : <https://newsyou.info/v-turcii-postroili-visyachie-sady-foto>. 19. Состояние – 400 миллиардов долларов. Африканский король оказался самым богатым человеком в истории человечеств. URL : <https://strana.ua/news/184152-samym-bohatym-v-istorii-priznali-korolja-iz-afriki.html>. 20. Зміни клімату могли зруйнувати одну з найсильніших цивілізацій стародавнього світу – учені. URL: <https://racurs.ua/ua/n129456-klimat-mig-zruynuvaty-odnu-z-nausynishyih-cyvilizacyi-starodavnogo-svitu-ucheni.html>. 21. Розенберг Д. Движущей силой конфликтов на Ближнем Востоке становится голод, а не религия. URL: <https://detaly.co.il/dvizhushhej-siloi-konfliktov-na-blizhнем-vostoke-stanovitsya-golod-ottesniv-religiyu-na-vtoroj-plan/>. 22. Ikenberry J. G. After Victory: Institutions, Stratégie Restraints, and the Rebuilding of Order After Major Wars. Princeton, NJ : Princeton University Press, 2001. 293 p. 23. Ефремова К. А. Формирование «нового мирового порядка»: теоретические интерпретации и практическая реализация. *Сравнительная политика*. 2016. Т. 7. № 2. С. 5–13. 24. Huntington S. The Lonely Superpower. *Foreign Affairs*. 1999. Vol. 78. № 2. P. 35–49. 25. Маковская Д. В. Этногеополитические аспекты национальной безопасности. *Вісник СевНТУ: зб. наук. пр. Вип. 145/2014. Серія: Політологія*. Севастополь, 2014. С. 219–223. 26. Ельченко О. Индия собирается передать в Мьянму подводную лодку для противодействия Китаю. URL:

https://enovosty.com/news_technology/full/1112-indiya-namerena-peredat-v-myanmar-podvodnyu-lodku-dlya-protivodejstviya-kitayu
https://enovosty.com/news_technology/full/1112-indiya-namerena-peredat-v-myanmar-podvodnyu-lodku-dlya-protivodejstviya-kitayu.

References

1. Gol'tsov A. G. Geopoliticheskiy poryadok v mire: tendentsii razvitiya. *Vestnik Sankt-Peterburgskogo universiteta*. Ser. 6, Politologiya, mezhdunarodnyye otnosheniya. 2017. T. 10. Vyp. 4. S. 334–347.
2. Pape R. Soft Balancing against the United States. *International Security*. 2005. Vol. 30. № 1. P. 7–45.
3. Layne Ch. The Unipolar Illusion. Why New Great Powers Will Rise. *International Security*. 1993. Vol. 17. # 4. P. 5–51.
4. Bettler A. Kontury mira v pervoy polovine XXI veka i chut' daleye (teoriya). *Mirovaya ekonomika i mezhdunarodnyye otnosheniya*. 2002. № 1. S. 73–80.
5. Sirota N. M. Ponyatiye «mirovoy poryadok» v sovremennom teoreticheskom diskurse. *Istoricheskiye, filosofskiyе, politicheskiye i yuridicheskiye nauki, kul'turologiya i iskusstvovedeniye. Voprosy teorii i praktiki*. 2013. № 3. С. 177–181.
6. Etzioni A. Ot imperii k soobshchestvu: novyy podkhod k mezhdunarodnym otnosheniyam / red. per. s angl. V. L. Inozemtseva; Tsentр issledovaniy postindustrial'nogo obshchestva, Zhurnal «Svobodnaya mysl'–XXI». M. : Nauchno-izdatel'skiy tsentr «Ladomir», 2004. 342 s.
7. Sorensen G. What Kind of World Order? : The International System in the New Millennium. *Cooperation and Conflict*. 2006. Vol. 41. № 4. P. 343–363.
8. Bzhezinskiy Z. Vybor: mirovoye gospodstvo ili global'noye liderstvo / per. s angl. Ye. A. Narochitskoy, YU. N. Kobyakova. Moskva: Mezhdunar. otnosheniya, 2005. 287 s.
9. Shakleina T. A. Liderstvo i sovremennyy mirovoy poryadok. *Mezhdunarodnyye protsessy*. 2015. T. 13. № 4. S. 6–19.
10. Rasch W. Human Rights as Geopolitics : Carl Schmitt and the Legal Form of American Supremacy. *Cultural Critique*. Spring 2003. № 54. P. 120–147.
11. Bogdanov A. N. Na poroge bipolyarnogo mira? O perspektivakh sistemnoy konfrontatsii v KHKHI veke. *Vlast'*. 2015. № 2. S. 5–11.
12. Straus A. Unipolyarnost'. Kontsentriruyemaya struktura novogo mirovogo poryadka i pozitsiya Rossii. *Polis. Politicheskiye issledovaniya*. 1997. № 2. S. 27–44.
13. Haass R. N. The Age of Nonpolarity. What Will Follow U. S. Dominance. *Foreign Affairs*. 2008. May/June. URL : <http://www.foreignaffairs.com/articles/63397/richard-n-haass/the-age-of-nonpolarity>.
14. Kegley Ch. W., Raymond G. A Multipolar Peace? Great-Power. Politics in the Twenty-First Century. New York: St. Martins Press, 1994. 278 p.
15. Krauthammer Ch. The Unipolar Moment Revisited. *The National Interest*. 2002. Vol. 70. P. 5–17.
16. Mansfield E. D. Concentration, Polarity, and the Distribution of Power. *International Studies Quarterly*. 1993. Vol. 37. № 1. P. 105–128.
17. Rosecrance R. Bipolarity, Multipolarity, and the Future. *Journal of Conflict Resolution*. 1966. Vol. 10. № 3. P. 314–327.
18. V Turtsii postroili visyachiye sady. URL: <https://newsyou.info/v-turtsii-postroili-visyachiye-sady-foto>.
19. Sostoyaniye – 400 milliardov dollarov. Afrikskiy korol' okazalsya samym bogatym chelovekom v istorii chelovechestv. URL : <https://strana.ua/news/184152-samym-bohatym-v-istorii-priznali-korolja-iz-afriki.html>.
20. Zminy klimatu mohly zruynuvaty odnu z naysyl'nishykh tsyvilizatsiy starodavn'oho svitu –

ucheni. UR : <https://racurs.ua/ua/n129456-klimat-mig-zruynuvaty-odnu-z-naysylnishyh-cyvilizacyi-starodavnogo-svitu-ucheni.html>. 21. Rozenberh D. Dvyzhushchey syloy konfliktyov na Blyzhnem Vostoke stanovyt-sya holod, a ne relihiya. URL: <https://detaly.co.il/dvizhushhej-siloy-konfliktov-na-blizhnem-vostoke-stanovitsya-golod-ottesniv-religiyu-na-vtoroj-plan/>. 22. Ikenberry J. G. *After Victory: Institutions, Stratégie Restraints, and the Rebuilding of Order After Major Wars*. Princeton, NJ: Princeton University Press, 2001. 293 p. 23. Yefremova K. A. Formirovaniye «novogo mirovogo poryadka»: teoreticheskiye interpretatsii i prakticheskaya realizatsiya. *Sravnitel'naya politika*. 2016. T. 7. № 2. S. 5–13. 24. Huntington S. The Lonely Superpower. *Foreign Affairs*. 1999. Vol. 78. № 2. P. 35–49. 25. Makovskaya D. V. Étnoheopolytycheskiye aspekty natsyonal'noy bezopasnosti. *Visnyk SevNTU*: zb. nauk. pr. Vyp. 145/2014. Seriya: Politolohiya. Sevastopol', 2014. S. 219–223. 26. Yel'chenko O. Indiya sobirayetsya peredat' v M'yanmu podvodnyuyu lodku dlya protivodeystviya Kitayu. URL: https://enovosty.com/news_technology/full/1112-indiya-namerena-peredat-v-myanmu-podvodnyuyu-lodku-dlya-protivodejstva-kitayu

Lavruk Taras. Geopolitical gravity: current structural status and prospects for evolution

The characteristic feature of geopolitical relief of all times was and still remains its heterogeneity. Visually, it can be compared to a pyramid whose top belongs to one or more countries whose geopolitical influence has a global status. The steps below are the countries that form the regional centers of geopolitical gravity, making a significant impact on their immediate neighbors. The lowest level is occupied by representatives of the geopolitical periphery – countries that are objects rather than actors in geopolitical processes. They are in a situation of double dependence because, in addition to being under the pressure of regional centers of geopolitical gravity, they are also forced to take into account the interests and aspirations of global centers of geopolitical influence.

Although the status quo in geopolitical gravity is quite established, it is still subject to the principle of development – that is, changes are slow, but they are happening. Therefore, it is quite objective and natural that scientific interest is concentrated around the factors whose critical mass leads to the restructuring and evolution of both the geopolitical picture of the world as a whole and the pyramid of geopolitical gravity.

The research aspect in the structure and prospects of geopolitical gravity underlies important theoretical and praxeological areas, including restructuring of global relations, changing the configuration of centers of global and regional influence, the impact of territorial structure and texture on geopolitical status and prospects, principles of geopolitical modeling. This diversity of connections and influences makes the study of geopolitical gravity extremely relevant. Moreover, the substantive feature of these relationships gives grounds to speak

not only about the specific historical relevance of such a study, but also about the transhistorical relevance for almost all times and peoples.

The challenges for the theoretical and conceptual understanding of the structure and prospects of geopolitical gravity are primarily related to the diversity of research approaches and the lack of a conventionally agreed even in the expert community system of criteria, which are the basis for subject discourse. It is obvious that the prospects of such a discourse, in the absence of the necessary preconditions, lose their realistic features, break down into autonomous segments with their own semantic hierarchy, causal relationships, vision of practical problems and ways to solve them.

Key words: geopolitical gravity, geopolitical picture of the world, poles and centers of world order, structural status, prospects for evolution, global influence, geopolitical dynamics.